ТАҚРИЗИ МУҚАРРИЗИ РАСМӢ

ба диссертатсияи Рамазонова Раҷабгул Сулаймоновна дар мавзуи «Шароитҳои ташкилӣ-педагогии инкишофи қобилияти зеҳнию эҷодии хонандагони имконияташон маҳдуд дар мавриди ҳамгироии раванди таълим бо маҳфилҳои эҷодӣ», ки барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 5.3.6. Педагогикаи махсус пешниҳод шудааст. Душанбе, 2026. 392 с.

Мубрамияти мавзуи диссертатсия ва аҳамияти он барои рушди педагогикаи махсус. Дар шароити муосири рушди ҷомеа, тағйирёбии талаботи иҷтимоӣ ва такмили низоми миллии маориф масъалаи фароҳам овардани шароити мусоид барои рушди ҳамаҷонибаи шахсияти хонандагони имконияташон маҳдуд яке аз самтҳои муҳимми назария ва амалияи педагогӣ ба ҳисоб меравад. Таъмини дастрасӣ ба таҳсилоти иловагӣ, фароҳам овардани имкониятҳои баробар барои иштирок дар ҳаёти таълимӣ ва иҷтимоӣ, рушди қобилиятҳои фардӣ ва ташаккули мустақилияти шахсӣ аз ҷумлаи вазифаҳое мебошанд, ки дар назди маҳфилҳои эҷодӣ ва таҳсилоти иловагӣ, омӯзгорон ва мутахассисони соҳаи педагогикаи махсус қарор доранд.

Аҳамияти масъалаи мазкур, махсусан, дар муносибат ба хонандагони имконияташон маҳдуд равшан зоҳир мегардад. Ин гурӯҳи хонандагон, новобаста аз хусусиятҳои фардӣ, вазъи саломатӣ ва эҳтиёҷоти махсуси таълимӣ, барои омӯзиш, худифодакунӣ, инкишофи қобилиятҳо ва иштироки фаъол дар ҳаёти ҷомеа, омода шудан ба ҳаёти минбаъда имкониятҳои воқеӣ дар рисола дарҷ мегардад. Барои амалӣ гардидани чунин имкониятҳо зарур аст, ки раванди таҳсилоти иловагӣ бо дарназардошти хусусиятҳои фардии хонандагон ташкил карда шуда, муҳити таълимӣ ба рушди қобилиятҳои зеҳнӣ, эҷодӣ, иродавӣ ва иҷтимоии онҳо мусоидат менамояд.

Маҳз аз ҳамин нуқтаи назар, мавзуи диссертатсия, ки ба омӯзиши шароитҳои ташкилӣ-педагогии инкишофи қобилияти зеҳнию эҷодии хонандагони имконияташон маҳдуд дар заминаи ҳамгироии раванди таълим бо маҳфилҳои эҷодӣ бахшида шудааст, дорои мубрамияти назариявӣ ва амалии муҳим мебошад.

Мубрамияти мавзуъ, пеш аз ҳама, бо зарурати ҷустуҷӯи роҳу воситаҳои муассири такмили раванди таълиму тарбия дар ҳамкорӣ бо муассисаҳои таҳсилоти иловагӣ муайян мегардад. Дар ин замина ҳамгироии раванди таълим бо фаъолияти маҳфилҳои эҷодӣ яке аз роҳҳои муҳимми васеъ

намудани имкониятҳои педагогӣ ба ҳисоб меравад. Корҳои эҷодии гирифтаашонро дар фаъолияти амалӣ истифода баранд, мустақилона амал намоянд, таҷрибаи нав андӯзанд, шавқу рағбати худро ба самтҳои гуногуни фаъолият инкишоф диҳанд ва ниҳоят, дар оянда дар интихоби касб хато накунанд. Ҳамин тавр, робитаи мақсадноки таълими синфӣ ва фаъолияти маҳфилӣ метавонад барои ташаккули муҳити ягонаи таълимию тарбиявӣ замина гузорад.

Ҳамзамон, масъалаи мазкур аз нуқтаи назари муносибати фарогир ба таҳсил аҳамияти махсус дорад. Таҳсилоти фарогир танҳо маънои иштироки хонанда дар муҳити таълимиро надорад, балки фароҳам овардани шароитеро низ дар бар мегирад, ки ҳар як хонанда тавонад дар раванди таҳсилоти иловагӣ иштирок намуда, қобилиятҳои худро инкишоф диҳад. Аз ин рӯ, мутобиқ намудани мазмун, усул, восита ва шаклҳои фаъолияти таълимӣ ба хусусиятҳои фардии хонандагон яке аз талаботи муҳимми ташкили раванди педагогӣ мебошад.

Мавзуи диссертатсия маҳз ба ҳалли яке аз масъалаҳои муҳимми ин самт равона гардидааст. Муайян карда шудааст, ки дар сурати ташкили дурусти шароитҳои ҳамгироии фаъолияти таълимӣ ва маҳфилҳои эҷодӣ инкишофи қобилиятҳои зеҳнию эҷодии хонандагони имконияташон маҳдуд таъмин мегардад.

Ҳамин тариқ, мубрамияти мавзуи диссертатсия бо зарурати такмили таҳсилоти иловагӣ ва рушди имкониятҳои зеҳнию эҷодии хонандагони имконияташон маҳдуд, истифодаи мақсадноки маҳфилҳои эҷодӣ ва муайян намудани шароитҳои педагогии самараноки ҳамгироии фаъолияти таълимӣ ва беруназсинфӣ асоснок карда мешавад.

Дараҷаи асоснокии интихоби мавзуъ ва робитаи он бо масъалаҳои мубрами илмӣ. Интихоби мавзуи диссертатсия аз ҷиҳати илмӣ ва педагогӣ ба масъалаҳои муҳимми рушди шахсияти хонанда, такмили муҳити таҳсилоти иловагӣ дар ҳамкорӣ бо ҷараёни таълим ва ҷустуҷӯи воситаҳои нави инкишофи қобилиятҳои фардӣ алоқаманд мебошад.

Аҳамияти таҳқиқи ин самтҳо дар он аст, ки онҳо ба ҳалли як масъалаи умумӣ фароҳам овардани шароити муносиб барои рушди ҳамаҷонибаи хонанда равона гардидаанд. Ҳамгироии раванди таълим бо маҳфилҳои эҷодӣ метавонад робитаи байни донишҳои назариявӣ ва фаъолияти амалӣ, байни фаъолияти омӯзгорон ва роҳбарони маҳфил шавқу рағбати фардиро тақвият бахшад.

Аз ин рӯ, таҳқиқи шароитҳои ташкилӣ-педагогии чунин ҳамгироӣ на танҳо аҳамияти маҳдуди методӣ, балки арзиши васеътари илмӣ дорад. Он

метавонад барои такмили тасаввуроти назариявӣ дар бораи роҳҳои рушди қобилиятҳои хонандагон ва таҳияи тавсияҳои амалӣ барои муассисаҳои таълимӣ замина фароҳам орад.

Таҳлили мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот. Мақсади асосии диссертатсия ба таҳлилу асоснок намудани шароитҳои ташкилӣ-педагогии инкишофи қобилиятҳои зеҳнию эҷодии хонандагони имкониятташон маҳдуд дар асоси ҳамгироии раванди таълим бо фаъолияти маҳфилҳои эҷодӣ равона гардидааст.

Мақсади мазкур ба мавзуи таҳқиқот мутобиқат намуда, хусусияти маҷмӯӣ дорад. Он ҳам масъалаҳои назариявии омӯзиши қобилиятҳои зеҳнию эҷодӣ ва ҳам масъалаҳои амалии ташкили фаъолияти таълимӣ ва маҳфилиро фаро мегирад.

Муҳимияти мақсад дар он аст, ки муаллиф Рамазонова Раҷабгул Сулаймоновна исбот намудааст, ки хонандагони имкониятташон маҳдуд танҳо ба шарҳи аҳамияти маҳфилҳои эҷодӣ маҳдуд нашуда, зарурати муайян ва асоснок намудани шароитҳоеро ба миён мегузорад, ки дар доираи онҳо чунин фаъолият метавонад самаранок ташкил карда шавад. Барои ба даст овардани натиҷаи устувор танҳо мавҷуд будани маҳфил кофӣ нест. Мазмун ва усулҳои машғулият, омодагии роҳбарони маҳфил, мутобиқати супоришҳо ба имкониятҳои хонандагон, робитаи фаъолияти маҳфилӣ бо дарсҳо ва низоми арзёбии натиҷаҳо низ аҳамияти муҳим доранд.

Мақсади гузошташуда имкон медиҳад, ки масъалаи таҳқиқот дар чанд самти бо ҳам алоқаманд баррасӣ гардад: омӯзиши асосҳои назариявӣ, муайян намудани хусусиятҳои хонандагон, таҳлили имкониятҳои педагогии маҳфилҳои эҷодӣ, тарҳрезии роҳҳои ҳамгироӣ ва арзёбии натиҷаҳои фаъолияти амалӣ.

Объект ва предмети таҳқиқот: аҳамият ва асоснокии интихоби онҳо. Объекти таҳқиқот раванди таълиму тарбия ва рушди қобилиятҳои зеҳнию эҷодии хонандагони имкониятташон маҳдудро дар бар мегирад. Интихоби чунин объект аз он ҷиҳат асоснок аст, ки рушди қобилиятҳои хонандагон дар доираи низоми мураккаби муносибатҳои педагогӣ сурат мегирад. Ба ин раванд мазмуни таълим, фаъолияти омӯзгор, хусусиятҳои хонанда, муҳити иҷтимоӣ, имкониятҳои муассисаи таълимӣ ва шаклҳои фаъолияти беруназсинфӣ таъсир мерасонанд.

Муҳимияти объект дар он аст, ки масъалаи рушди қобилиятҳои зеҳнию эҷодӣ ҳамчун қисми ҷудонашавандаи раванди таълим баррасӣ мегардад. Ин имконият медиҳад, ки натиҷаҳои таҳқиқот дар алоҳидагӣ аз шароити воқеии фаъолияти муассисаҳои таълимӣ шарҳ дода нашаванд.

Мавзуи таҳқиқот шароит, мазмун, шакл, усул ва воситаҳои ташкилӣ-педагогии рушди қобилиятҳои зеҳнию эҷодии хонандагони имконияташон маҳдуд дар шароити ҳамгироии раванди таълим бо фаъолияти маҳфилҳои эҷодӣ мебошад. Муайян намудани мавзуи таҳқиқот барои мушаххас кардани доираи масъалаҳои илмӣ аҳамияти махсус дорад. Агар объект соҳаи умумии омӯзишро муайян карда бошад, муҳаққиқ тавонистааст предмет ба он ҷанбаҳое ишора намояд, ки бевосита мавриди таҳлил қарор гиранд.

Аҳамияти чунин интихоби предмет дар он аст, ки диққати асосӣ ба омилҳои ташкилӣ ва педагогӣ равона карда мешавад. Яъне, масъала танҳо дар он нест, ки маҳфилҳои эҷодӣ метавонанд муфид бошанд, балки дар он аст, ки онҳо чӣ гуна бояд ташкил карда шаванд, кадом мазмун ва усулҳоро дар бар гиранд ва бо раванди таълим бо маҳфилҳои эҷодӣ чӣ гуна робита доштанро пешниҳод намудааст. Ин равиш имконият додааст, ки натиҷаҳои таҳқиқот хусусияти мушаххастар пайдо карда, барои такмили фаъолияти амалии муассисаҳои таълимӣ ва таҳсилоти иловагӣ истифода шаванд. Ҳамин тариқ, объект ва предмети интихобшуда ба мақсаду вазифаҳои таҳқиқот мувофиқат дошта, барои муайян кардани доираи омӯзиши назариявӣ ва таҷрибавӣ заминаи зарурӣ фароҳам овардаанд.

Асосҳои методологӣ ва усулҳои таҳқиқот. Ҳалли масъалаи рушди қобилиятҳои зеҳнию эҷодии хонандагони имконияташон маҳдуд истифодаи муносибати маҷмӯии методологиро талаб менамояд. Сабаб ин аст, ки масъалаи мазкур дорои ҷанбаҳои назариявӣ ва ҳам хусусиятҳои амалӣ буда, ба фаъолияти шахс, муҳити таълимӣ ва муносибатҳои байни хонандагон ва роҳбарони маҳфил раванди педагогӣ алоқаманд мебошад.

Таҳлили фаъолияти хонандагон имкон медиҳад, ки натиҷаҳои амалии иштироки онҳо дар машғулиятҳои эҷодӣ омӯхта шаванд. Маҳсулоти эҷодӣ, тарзи иҷрои супоришҳо, дараҷаи мустақилият ва қобилияти истифодаи донишҳо дар фаъолияти амалӣ барои дарки тағйироти баамаломада мусоидат менамоянд.

Дар баробари ин, эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот на танҳо аз шумораи усулҳои истифодашуда, балки аз мувофиқати онҳо ба мақсади таҳқиқот, дурустии ташкили таҷриба, асоснокии нишондиҳандаҳои арзёбӣ ва шаффофияти коркарди маълумот вобаста мебошад. Аз ин рӯ, аҳамияти методологии диссертатсия дар кӯшиши ба ҳам пайвастани омӯзиши назариявӣ ва таҳлили таҷрибавии масъала ифода меёбад.

Навгонии илмии диссертатсия ва аҳамияти натиҷаҳои пешниҳодшуда. Навгонии илмии диссертатсия яке аз нишондиҳандаҳои муҳими арзёбии

кори илмӣ мебошад. Дар диссертатсия самти асосии навгонии илмӣ бо омӯзиши рушди қобилиятҳои зеҳнию эҷодии хонандагони имконияташ он маҳдуд дар шароити ҳамгироии раванди таълим ва фаъолияти маҳфилҳои эҷодӣ алоқаманд мебошад.

Муҳимияти ин самт дар он аст, ки масъалаи рушди қобилиятҳо дар робитаи ду муҳити фаъолияти педагогӣ – таълими синфӣ ва фаъолияти маҳфилӣ баррасӣ мегардад. Ин ду муҳит дорои имкониятҳои гуногун мебошанд ва ҳангоми ташкили мақсаднок метавонанд якдигарро пурра намоянд.

Дар маҷмуъ, ҷанбаҳои мазкур нишон медиҳанд, ки таҳқиқот ба масъалаи муҳимми педагогикаи махсус равона гардида, муҳаққиқ кӯшиш намудааст, ки робитаи байни шароити таълим, фаъолияти эҷодӣ ва рушди қобилиятҳои хонандагонро аз ҷиҳати назариявӣ ва амалӣ шарҳ диҳад.

Ҳамзамон, ҳангоми арзёбии навгонии илмӣ ҳар як натиҷаи пешниҳодшуда бо маводи воқеии диссертатсия, хулосаҳои бобҳо ва натиҷаҳои таҳқиқоти таҷрибавӣ муқоиса карда шудааст. Ин талабот барои фарқ намудани натиҷаҳои воқеан нави илмӣ аз ҷамъбасти адабиёти мавҷуда ҳатмӣ мешуморад.

Нуктаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда ва аҳамияти илмии онҳо. Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда бояд натиҷаҳои асосии илмии таҳқиқотро инъикос намоянд ва бо мақсад, вазифаҳо, навгонии илмӣ ва хулосаҳои диссертатсия робитаи бевосита дошта бошанд. Аҳамияти илмии он дар он аст, ки бе муайян кардани моҳияти қобилиятҳои мавриди омӯзиш интихоби мақсадноки усулҳои педагогӣ душвор мегардад. Фаҳмиши илмии ин мафҳумҳо барои муайян намудани ҳадафҳои машғулиятҳо ва нишондиҳандаҳои арзёбӣ замина фароҳам меорад. Самаранокии фаъолияти маҳфилӣ на танҳо аз мазмуни машғулиятҳо, балки аз робитаи байни хонандагон, ташкили вақт, мутобиқати супоришҳо ва пайдарпайии фаъолияти таълимӣ вобаста мебошад.

Таҳлили аҳамияти назариявии таҳқиқот. Аҳамияти назариявии диссертатсия, пеш аз ҳама, дар саҳми он ба омӯзиши масъалаҳои рушди қобилиятҳои зеҳнию эҷодии хонандагони имконияташ он маҳдуд дар заминаи ҳамгироии фаъолияти таълимӣ ва маҳфилҳои эҷодӣ ифода меёбад. Баррасии ин масъала барои васеъ намудани тасаввуроти илмӣ оид ба имкониятҳои муҳити таълимӣ ва нақши фаъолияти эҷодӣ дар рушди шахсияти хонанда аҳамияти муҳим дорад. Дар ин замина муҳим аст, ки рушди қобилиятҳо ҳамчун натиҷаи таъсири як омил баррасӣ нагардад, балки робитаи байни хусусиятҳои фардии хонанда, шароити таҳсилоти

иловагӣ, усулҳои педагогӣ ва фаъолияти мустақилона ба назар гирифта шавад.

Як ҷиҳати аҳамияти назариявии таҳқиқот ин аст, ки он ба равшантар намудани моҳияти ҳамгироии раванди таълим ва маҳфилҳои эҷодӣ мусоидат менамояд. Масъалаи мавриди назар ҳамгирой ва робитаи мақсадноки мазмун ва усулҳои фаъолияти гуногунро дар бар мегирад. На танҳо гузаронидани машғулиятҳои иловагӣ дар паҳлуи дарсҳои асосӣ, балки иштирок дар маҳфилҳои эҷодӣ барои интихоб кардани касби хонандагони имкониятташон маҳдуд муҳим арзёбӣ мегардад.

Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд барои омӯзиши минбаъдаи масъалаҳои педагогикаи махсус ва таҳсилоти фарогир истифода шаванд. Махсусан, онҳо ҳангоми таҳияи барномаҳои таълимӣ, омӯзиши имкониятҳои маҳфилҳои эҷодӣ ва ҷустуҷӯи роҳҳои мутобиқ намудани фаъолияти педагогӣ ба эҳтиёҷоти гуногуни хонандагон аҳамиятноканд.

Ҳамин тариқ, аҳамияти назариявии диссертатсия дар равшан намудани ҷанбаҳои педагогии ҳамгироии таълим ва иштирок дар маҳфилҳои эҷодӣ, муайян намудани шароитҳои мусоид барои рушди қобилиятҳои хонандагон ва фароҳам овардани замина барои таҳқиқоти минбаъда ифода меёбад.

Аҳамияти амалии диссертатсия ва имкониятҳои истифодаи натиҷаҳои он. Аҳамияти амалии таҳқиқот аз имконияти истифодаи натиҷаҳои он дар фаъолияти муассисаҳои таълимӣ, ташкили маҳфилҳои эҷодӣ ва такмили кори омӯзгорону роҳбарони маҳфилҳо иборат мебошад.

Натиҷаҳои назариявӣ танҳо дар сурате аҳамияти амалӣ пайдо мекунанд, ки барои ҳалли масъалаҳои воқеии таълиму тарбия роҳнамо пешниҳод намоянд. Аз ин нуқтаи назар, муҳим будани диссертатсия дар он ифода меёбад, ки масъалаи рушди қобилиятҳои зеҳнию эҷодӣ бо роҳҳои ташкили фаъолияти педагогӣ пайваст карда мешавад.

Дар маҷмуъ, аҳамияти амалии диссертатсия дар он аст, ки натиҷаҳои он метавонанд барои такмили муҳити таълимӣ, ғанӣ гардонидани фаъолияти маҳфилӣ ва баланд бардоштани самаранокии муносибати педагогӣ нисбат ба хонандагони имкониятташон маҳдуд истифода шаванд.

Таҳлили мазмун ва сохтори боби якуми диссертатсия. Боби якуми диссертатсия ба асосҳои назариявӣ ва методологии рушди қобилиятҳои зеҳнию эҷодии хонандагони имкониятташон маҳдуд бахшида шудааст. Аҳамияти ин боб дар он аст, ки ҳар гуна таҳқиқоти илмӣ бояд аз муайян намудани мафҳумҳои асосӣ, омӯзиши сарчашмаҳои илмӣ ва таҳлили равишҳои назариявии масъала оғоз гардад. Бе чунин замина муайян

кардани самтҳои таҳқиқот, асоснок намудани фарзияҳои илмӣ ва шарҳи натиҷаҳои бадастомада душвор мебошад.

Дар боби мазкур масъалаҳои қобилиятҳои зеҳнӣ, эҷодкорӣ, муҳити таълимӣ, таҳсилоти фарогир ва маҳфилҳои эҷодӣ мавриди баррасӣ қарор мегиранд. Қобилиятҳои эҷодӣ, имконияти дарёфти роҳҳои нави иҷрои вазифаҳо, ифодаи офаридани чизи нав ва сохтани онро дар бар мегиранд. Омӯзиши онҳо имкон медиҳад, ки фаъолияти эҷодӣ ҳамчун воситаи муҳимми ташаккули шахсияти хонанда баррасӣ карда шавад.

Баррасии мафҳуми таҳсилоти фарогир барои муайян намудани аҳамияти фароҳам овардани шароити баробар ва мутобиқсозии фаъолияти педагогӣ муҳим мебошад. Таҳлили мафҳуми маҳфилҳои эҷодӣ, барои муайян намудани ҷойгоҳи фаъолияти беруназсинфӣ дар низоми таълим ва тарбия зарур аст. Маҳфилҳо имкониятҳои иловагии омӯзиш, муошират, ҳамкорӣ ва худифодакуниро фароҳам меоранд.

Ҷиҳати муҳими боби якум баррасии масъалаи рушди зеҳнӣ ва эҷодии хонандагон аз нуқтаи назари педагогика ва психология мебошад. Муҳаққиқ исбот намудааст, ки расмкашӣ метавонад барои рушди мушоҳидакорӣ, тафаккури образнок ва қобилияти ифодаи фикр тавассути воситаҳои тасвирӣ, инкишоф додани мушакҳои ангуштон истифода шавад. Фаъолияти мусиқӣ барои инкишофи шунавоӣ, риояи пайдарпайӣ, ҳамоҳангсозии амалҳо ва ҳамкорӣ мусоидат менамояд. Маҳфилҳои меҳнатӣ бошанд, барои банақшагирӣ, интихоби касб ва иҷрои пайдарпайи амалҳо ва ташаккули малакаҳои амалӣ шароит муҳайё месозанд.

Ҳамин тавр, боби якум барои манфиати омӯзиши назариявии ин фаъолиятҳо дар он аст, ки интихоби маҳфилҳо ба ҳадафҳои рушди хонандагон пайваст карда мешавад. Дар натиҷа, фаъолияти эҷодӣ метавонад ҳамчун воситаи мақсадноки педагогӣ истифода гардад.

Таҳлили мазмун ва аҳамияти боби дуюми диссертатсия. Боби дуюми диссертатсия ба шароитҳои илмӣ ва педагогии рушди қобилиятҳои зеҳнию эҷодии хонандагони имконияташон маҳдуд дар низоми таҳсилоти махсус ва иловагӣ бахшида шудааст. Агар боби якум бештар ба асосҳои назариявии масъала равона гардида бошад, боби дуюм барои муайян намудани шароити ташкили фаъолияти педагогӣ аҳамият дорад. Ин гузариш аз назария ба масъалаҳои ташкилӣ зарур мебошад, зеро татбиқи ҳар як равиши педагогӣ ба шароити воқеии муассисаи таълимӣ, имкониятҳои мавҷуда ва омодагии иштирокчиёни раванди таълим вобаста аст.

Дар ин боб масъалаи вазъи рушди қобилиятҳои зеҳнию эҷодии хонандагони имконияташон маҳдуд, имкониятҳои иштироки онҳо дар ҳаёти

таълимӣ ва иҷтимоӣ, дастрасӣ ба фаъолияти эҷодӣ ва нақши роҳбари маҳфил мавриди таваҷҷуҳ қарор мегирад.

Дар боби мазкур нақши роҳбари маҳфили эҷодӣ низ аҳамияти махсус дорад. Роҳбари маҳфил на танҳо ташкилкунандаи маҳфилҳои эҷодӣ, балки роҳнамои фаъолияти хонанда, мушоҳидакунандаи пешрафти ӯ ва яке аз иштирокчиёни муҳимми муҳити таълимӣ мебошад.

Барои иҷрои ин вазифаҳо роҳбари маҳфил бояд хусусиятҳои фардии хонандагонро ба назар гирифта, супоришҳоро дар сатҳи мувофиқ пешниҳод намояд, фаъолияти онҳоро дастгирӣ кунад ва барои ташаккули мустақилият шароит фароҳам орад.

Муҳимияти омодагии педагогӣ ва равонии роҳбари маҳфил дар он аст, ки муносибати нодуруст ё талаботи номувофиқ метавонад иштироки хонандаро маҳдуд созад. Баръакс, муносибати дастгиркунанда, равшан будани дастурҳо ва ташкили пайдарпайи фаъолият барои иштироки фаъолтар ва ташаккули муносибати мусбат ба омӯзиш мусоидат менамоянд.

Ҳамин тариқ, боби дуюм барои муайян намудани омилҳои ташкилӣ, педагогӣ ва иҷтимоии рушди қобилиятҳои хонандагон аҳамияти муҳим дорад. Он имконият медиҳад, ки фаъолияти маҳфилӣ дар алоқамандӣ бо шароити воқеии муассисаи таълимӣ ва талаботи хонандагон баррасӣ карда шавад.

Таҳлили мазмун ва аҳамияти боби сеюми диссертатсия. Боби сеюми диссертатсия ба имкониятҳои маҳфилҳо ва доираҳои эҷодӣ ҳамчун муҳити рушди қобилиятҳои зеҳнию эҷодии хонандагони имкониятташон маҳдуд бахшида шудааст. Аҳамияти ин боб дар он аст, ки пас аз баррасии асосҳои назариявӣ ва шароитҳои ташкилӣ масъалаи имкониятҳои мушаххаси фаъолияти эҷодӣ мавриди таҳлил қарор мегирад. Ин имкон медиҳад, ки роҳҳои амалии истифодаи маҳфилҳо дар раванди таълиму тарбия равшантар муайян карда шаванд.

Дар доираи ин боб имкониятҳои педагогии маҳфилҳои расмкашӣ, фаъолияти мусиқӣ, меҳнатӣ ва дигар самтҳои эҷодӣ баррасӣ мешаванд. Интихоби чунин самтҳо аз он ҷиҳат муҳим аст, ки хонандагон метавонанд шавқу рағбат ва қобилиятҳои гуногун дошта бошанд. Аз ин рӯ, пешниҳод намудани шаклҳои мухталифи фаъолияти эҷодӣ барои васеъ намудани имкониятҳои иштирок аҳамияти махсус дорад. Мисол: расмкашӣ яке аз намудҳои фаъолияти эҷодӣ мебошад, ки дар он хонанда тавассути тасвирҳо, рангҳо, шаклҳо ва таркиби онҳо фикру эҳсосоти худро ифода мекунад. Аҳамияти педагогии расмкашӣ дар он ифода меёбад, ки ин фаъолият имконият медиҳад, хонанда мушоҳида кунад, хусусиятҳои ашёро фарқ

намояд, ранг ва шаклро интихоб кунад ва пайдарпайии амалҳои худро ба нақша гирад.

Фаъолияти мусиқӣ дорои имкониятҳои гуногуни педагогӣ буда, дар рушди малакаҳои шунавоӣ, риояи пайдарпайӣ, ҳамоҳангсозии амалҳо ва муошрати байни хонандагон нақши муҳим мебозад.

Ҳангоми иштирок дар маҳфилҳои мусиқӣ хонанда метавонад ритмро дарк кунад, садоҳоро фарқ намояд, ба дастурҳо диққат диҳад ва амалҳои худро бо дигар иштирокчиён ҳамоҳанг созад. Барои баъзе хонандагон гӯш кардани мусиқӣ ва фарқ намудани садоҳо мувофиқ буда метавонад, барои дигарон бошад, иҷрои ҳаракатҳои ритмӣ, навохтани асбобҳои дастрас ё иштирок дар фаъолияти гурӯҳӣ муносибтар аст.

Ҳунармандӣ, дӯзандагӣ, сохтани маҳсулоти дастӣ, кор бо коғаз, маводи табиӣ ва дигар намудҳои фаъолияти амалӣ имконият медиҳанд, ки хонанда дониш ва малакаҳои худро дар раванди сохтани маҳсулоти муайян истифода барад. Аҳамияти ин намудҳои фаъолият дар он аст, ки иҷрои кори амалӣ пайдарпайии амалҳо, банақшагирӣ, интихоби мавод ва риояи тартиби муайянро талаб мекунад. Хонанда метавонад аз рӯйи намуна кор кунад, маводи мувофиқро интихоб намояд, барои худ касб интихоб намояд ва натиҷаи фаъолияти худро арзёбӣ кунад.

Таҳлили мазмун ва аҳамияти боби чоруми диссертатсия. Боби чоруми диссертатсия ба тарҳрезӣ, татбиқ ва арзёбии самаранокии барномаҳои маҳфилҳои эҷодӣ барои рушди қобилиятҳои зеҳнию эҷодии хонандагони имконияташон маҳдуд нигаронида шудааст. Аҳамияти ин боб дар он аст, ки пешниҳодҳои назариявӣ ва шароитҳои педагогии муайяншуда бояд дар шакли барномаҳои мушаххас ва фаъолияти амалӣ таҷассум ёбанд. Танҳо дар чунин ҳолат имконият пайдо мешавад, ки татбиқи онҳо дар шароити таълимӣ мавриди омӯзиш қарор гирад.

Тарҳрезии барномаҳои маҳфилӣ яке аз марҳилаҳои муҳимми ташкили фаъолияти педагогӣ мебошад. Барнома бояд ҳадафҳои равшан, мазмуни мувофиқ, пайдарпайии номгуи маҳфилҳои эҷодӣ ва нишондиҳандаҳои натиҷаро дар бар гирад.

Зарурати чунин тарҳрезӣ дар он аст, ки машғулиятҳои эҷодӣ бояд ба низоми муайян такя намоянд. Агар ҳадаф ва натиҷаҳои пешбинишуда равшан набошанд, муайян кардани самаранокии фаъолияти маҳфилӣ душвор мегардад.

Ҳангоми таҳияи барнома бояд хусусиятҳои нуқсонҳои гуногуни хонандагон ба назар гирифта шаванд. Ҳаҷми супоришҳо, мураккабии амалҳо, маводи истифодашаванда ва тарзи пешниҳоди дастурҳо бояд ба

имкониятҳои хонандагони имконияташон маҳдуд мутобиқ бошанд. Самарабахшии ин муносибат дар он аст, ки фаъолияти маҳфилӣ барои хонанда дастрас гардида, имконияти иштироки фаъолона ва ба даст овардани натиҷаҳои воқеӣ зиёд мешавад.

Масъалаи ташхис ва арзёбии натиҷаҳо низ дар ин боб аҳамияти махсус дорад. Барои муайян намудани самаранокии барнома зарур аст, ки ҳолати ибтидоӣ ва натиҷаҳои баъд аз татбиқи он бо истифода аз нишондиҳандаҳои муқоисашаванда омӯхта шуда, ба номоиш гузошта мешавад. Дар маҷмуъ, боби чорум барои табдил додани пешниҳодҳои назариявӣ ба барномаҳои амалӣ, муайян намудани тартиби иҷрои онҳо ва ташкили низоми арзёбии натиҷаҳо аҳамияти муҳим дорад.

Таҳлили мазмун ва аҳамияти боби панҷуми диссертатсия. Боби панҷуми диссертатсия ба корҳои таҷрибавӣ оид ба рушди қобилиятҳои зеҳнию эҷодии хонандагони имконияташон маҳдуд дар муассисаҳои махсуси таҳсилотӣ ва иловагӣ бахшида шудааст. Агар бобҳои пешина асосҳои назариявӣ, шароитҳои ташкилӣ ва имкониятҳои педагогии фаъолияти эҷодиро шарҳ дода бошанд, боби панҷум ба омӯзиши татбиқи онҳо ва натиҷаҳои амалии ин раванд равона мегардад.

Аҳамияти таҷрибаи педагогӣ дар он аст, ки пешниҳодҳои илмӣ дар шароити воқеии фаъолияти таълимӣ санҷида мешаванд. Ин имконият додааст, ки мушкилоти эҳтимолии татбиқ, ҷиҳатҳои мусбат ва самтҳои такмили барномаҳо муайян карда шаванд. Ташкили таҷриба пайдарпай ва мақсаднок мебошад. Ҳадафҳои таҷрибавӣ, тартиби гузаронидани маҳфилҳои эҷодӣ, нишондиҳандаҳои арзёбӣ ва роҳҳои таҳлили маълумот пешакӣ муайян гардидаанд. Марҳилаи ибтидоии таҷриба барои омӯзиши вазъи мавҷудаи қобилиятҳои эҷодии хонандагон зарур буда, натиҷаҳои ин марҳила ҳамчун замина барои муқоиса бо нишондиҳандаҳои баъдӣ истифода шудаанд.

Марҳилаи ҷамъбастӣ барои таҳлили натиҷаҳо ва муқоисаи нишондиҳандаҳои ибтидоӣ ва ниҳоӣ аҳамияти муҳим дошта, ин муқоиса барои муайянсозии тағйироти баамаломада ва арзёбии самаранокии барнома мусоидат менамояд.

Аҳамияти дигари таҷриба дар он аст, ки натиҷаҳои бадастомада метавонанд барои муайян намудани самтҳои такмили барномаҳо истифода шаванд. Масалан, агар иҷрои баъзе супоришҳо барои гурӯҳи муайяни хонандагон душвор бошад, зарурати мутобиқ намудани мазмун, мавод ё тарзи пешниҳоди дастурҳо ба миён меояд. Ҳамин тавр, таҷрибаи педагогӣ на танҳо воситаи санҷиши пешниҳодҳои муаллиф, балки имконияти

омӯзиши шароити татбиқи онҳо ва такмили минбаъдаи фаъолияти таълимӣ мебошад.

Эътимоднокӣ ва асоснокии натиҷаҳои таҳқиқот. Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот яке аз талаботи муҳимми арзёбии диссертатсияи илмӣ мебошад. Барои он ки хулосаҳои таҳқиқот асоснок ҳисобида шаванд, онҳо бояд ба заминаҳои назариявии мувофиқ, усулҳои дурусти ҷамъоварии маълумот ва тарзи асосноки таҳлили натиҷаҳо такя намоянд.

Истифодаи маҷмӯи усулҳо эътимоднокии хулосаҳоро баланд бардошта, ҳар як усул мувофиқи вазифаи худ истифода ва натиҷаҳои он бо маълумоти дигар муқоиса карда шудаанд. Инчунин, муқоисаи натиҷаҳои ибтидоӣ ва ниҳоӣ дар асоси нишондиҳандаҳои мувофиқ сурат гирифтааст. Аз ин рӯ, эътимоднокии таҳқиқот бо дурустии усулҳо, равшании меъёрҳои арзёбӣ, мутобиқати натиҷаҳо ба мақсад ва вазифаҳо ва асоснокии хулосаҳои ниҳоӣ алоқаманд мебошад.

Саҳми илмӣ ва касбии муаллиф дар ҳалли масъалаи таҳқиқот

Саҳми муаллиф дар таҳқиқоти илмӣ, пеш аз ҳама, бо интихоби масъалаи муҳим, таҳияи низоми омӯзиш, муайян намудани самтҳои асосии таҳлил ва пешниҳод намудани роҳҳои ҳалли масъала алоқаманд мебошад.

Дар диссертатсияи Рамазонова Раҷабгул Сулаймоновна диққати асосӣ ба масъалаи рушди қобилиятҳои зеҳнию эҷодии хонандагони имконияташон маҳдуд дар заминаи ҳамгироии фаъолияти таълимӣ ва маҳфилҳои эҷодӣ равона шудааст. Саҳми таҳқиқотро, инчунин, дар баррасии имкониятҳои намудҳои гуногуни фаъолияти эҷодӣ дидан мумкин аст. Омӯзиши расмкашӣ, мусиқӣ, меҳнатӣ ва дигар маҳфилҳо барои муайян намудани роҳҳои гуногуни иштирок ва худифодакунии хонандагон мусоидат мекунад.

Ҷиҳати дигари муҳим дар кӯшиши таҳияи амсила ва барномаҳои фаъолияти маҳфилӣ ифода меёбад. Ин гуна пешниҳодҳо барои ба низом даровардани фаъолияти педагогӣ ва мувофиқ намудани он ба ҳадафҳои рушди хонандагон истифода бурда мешаванд.

Ҷанбаҳои мусбати диссертатсия. Мавзуи диссертатсия ба масъалаи рушди қобилиятҳои хонандагони имконияташон маҳдуд нигаронида шудааст. Аҳамияти он дар он аст, ки барои такмили муҳити таълимӣ ва фароҳам овардани имкониятҳои иловагии рушди шахсӣ мусоидат мекунад. Ин равиш имкон медиҳад, ки маҳфилҳои эҷодӣ дар робита бо ҳадафҳои таълимӣ баррасӣ ва имкониятҳои онҳо барои ғанӣ гардонидани муҳити таълимӣ муайян карда шаванд. Омӯзиши расмкашӣ, мусиқӣ, меҳнатӣ ва корҳои амалӣ имконият медиҳад, ки роҳҳои гуногуни рушди қобилиятҳо

муайян карда шаванд. Ин барои васеъ намудани интихоби методии омӯзгорон муҳим мебошад. Тавсияҳои методӣ ва барномаҳои маҳфилӣ барои такмили фаъолияти таълимӣ ва беруназсинфӣ замина фароҳам меоранд. Масъалаи ҳамгироии таълим ва маҳфилҳои эҷодӣ дорои ҷанбаҳои гуногун буда, натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд барои омӯзиши минбаъдаи роҳҳои дастгирии хонандагони дорои эҳтиёҷоти махсуси таълимӣ истифода шаванд. Дар маҷмуъ, ҷанбаҳои мусбати зикршуда нишон медиҳанд, ки мавзуи диссертатсия дорои аҳамияти илмӣ ва амалии муайян буда, ба ҳалли масъалаҳои муҳимми педагогикаи махсус равона шудааст.

Эродҳо ва пешниҳодҳои илмӣ-методӣ

Дар баробари ҷанбаҳои мусбати таҳқиқот, таҳлили мавзуъ ва сохтори пешниҳодшуда имконият медиҳад, ки баъзе эродҳо ва пешниҳодҳои илмӣ-методӣ баён карда шаванд. Ин эродҳо, асосан, хусусияти тавсиявӣ дошта, барои такмили минбаъдаи таҳқиқот ва васеъ намудани имкониятҳои истифодаи амалии натиҷаҳои он пешниҳод мегарданд.

1. Хонандагони имконияташон маҳдуд аз рӯйи хусусиятҳои фардӣ, эҳтиёҷоти таълимӣ ва имкониятҳои иштирок фарқ мекунанд. Аз ин рӯ, барномаи ягона метавонад дар ҳама ҳолатҳо натиҷаи якхела диҳад. Беҳтар мебуд, ки роҳҳои мутобиқсозии мазмун, мавод, давомнокии супоришҳо ва тарзи пешниҳоди дастурҳо бо мисолҳои бештар нишон дода мешуданд. Чунин равиш имконияти иштироки фаъолонаи хонандагонро васеъ намуда, истифодаи барномаҳоро дар шароити гуногуни таҳсилоти иловагӣ осонтар мегардонад.

2. Рушди қобилиятҳо раванди давомдор мебошад ва натиҷаҳои фаъолияти маҳфилӣ метавонанд ҳангоми идомаи машғулиятҳо дар хона ва муҳити иҷтимоӣ мустаҳкам гарданд. Аз ин рӯ, пешниҳод намудани роҳҳои ҷалби волидон, ташкили фаъолияти мустақилона ва дастгирии шавқу рағбати хонанда дар муҳити оилавӣ аҳамияти амалии таҳқиқотро васеъ мегардонад. Робитаи байни муассисаи таълимӣ ва оила метавонад барои идомаи фаъолияти эҷодӣ ва дастгирии пайвастаи хонанда мусоидат намояд.

3.Барои асоснок намудани самаранокии барномаҳои пешниҳодшуда зарур аст, ки хулосаҳои умумӣ бо нишондиҳандаҳои воқеии таҳқиқот, натиҷаҳои муқоисавӣ ва тавзеҳи тағйироти мушоҳидашуда пайваст карда шаванд. Чунин робита барои арзёбии дараҷаи асоснокии хулосаҳои илмӣ ва муайян намудани имкониятҳои татбиқи натиҷаҳо аҳамияти муҳим дорад.

4. Дар кори таҳқиқотӣ ғалатҳои имлоӣ, техникӣ ва дар баъзе ҳолатҳо риоя нашудани муқаррароти Қоидаҳои имлои забони тоҷикӣ ба назар

мерасад, ки ислоҳи онҳо барои боз ҳам беҳтар шудани сифати кор мусоидат ҳоҳад кард.

Эродҳои зикршуда хусусияти илмӣ-методӣ ва тавсиявӣ дошта, ба самтҳои такмили тарзи баён, мушаххас намудани механизмҳои татбиқ ва тақвияти асоснокии натиҷаҳои таҳқиқот дахл доранд. Онҳо моҳияти мавзуи интихобшуда ва аҳамияти омӯзиши масъалаи рушди қобилиятҳои зеҳнию эҷодии хонандагони имконияташон маҳдудро инкор намекунанд.

Арзёбии умумии диссертатсия аз нуқтаи назари талаботи таҳқиқоти докторӣ. Диссертатсияи Рамазонова Раҷабгул Сулаймоновна ба яке аз масъалаҳои муҳимми педагогикаи махсус муайян намудани шароитҳои ташкилӣ-педагогии инкишофи қобилиятҳои зеҳнию эҷодии хонандагони имконияташон маҳдуд дар шароити ҳамгироии раванди таълим бо маҳфилҳои эҷодӣ бахшида шудааст.

Аз мазмун ва сохтори пешниҳодшуда бармеояд, ки масъалаи таҳқиқот дар чанд самти ба ҳам алоқаманд баррасӣ гардидааст. Асосҳои назариявӣ ва методологӣ ҳамчун заминаи омӯзиши масъала хидмат мекунанд. Таҳлили шароитҳои ташкилӣ-педагогӣ барои муайян намудани омилҳои муҳимми ташкили фаъолияти таҳсилоти иловагӣ аҳамият дорад. Баррасии имкониятҳои маҳфилҳои эҷодӣ бошад, роҳҳои амалии рушди қобилиятҳои хонандагонро нишон дода, барои касбинтихобкунии онҳо мусоидат мекунад.

Натиҷаҳои таҳқиқот, дар сурати тасдиқи онҳо бо маводи воқеии диссертатсия ва маълумоти таҷрибавӣ, метавонанд барои такмили фаъолияти муассисаҳои таълимӣ, таҳияи барномаҳои маҳфилӣ ва баланд бардоштани омодагии методии омӯзгорон истифода шаванд.

Дар баробари ин, арзёбии ниҳоии сатҳи илмии диссертатсия бояд бо дарназардошти тамоми маводи аслӣ, аз ҷумла асоснокии навгонии илмӣ, натиҷаҳои таҷрибавӣ, нашрияҳои муаллиф ва мувофиқати кори анҷомёфта ба талаботи расмии дараҷаи илмии дархостшаванда сурат гирад.

Хулосаи ниҳоӣ

Диссертатсия дар мавзуи «Шароитҳои ташкилӣ-педагогии инкишофи қобилияти зеҳнию эҷодии хонандагони имконияташон маҳдуд дар мавриди ҳамгироии раванди таълим бо маҳфилҳои эҷодӣ» ба масъалаи мубрам ва дорои аҳамияти назариявию амалии педагогикаи махсус бахшида шудааст.

Ҷанбаҳои илмии таҳқиқот, мубрамияти мавзуъ, самти таҳқиқот, аҳамияти назариявию амалии натиҷаҳои пешниҳодшуда, баррасии масъала дар робита бо фаъолияти таълимию эҷодӣ ва сохтори умумии кори илмии

мазкур барои омӯзиши масъалаи рушди қобилиятҳои зеҳнию эҷодии хонандагони имконияташон маҳдуд аҳамияти муҳим дорад.

Дар маҷмуъ, диссертатсияи Рамазонова Раҷабгул Сулаймоновна дар мавзуи «Шароитҳои ташкилӣ-педагогии инкишофи қобилияти зеҳнию эҷодии хонандагони имконияташон маҳдуд дар мавриди ҳамгироии раванди таълим бо маҳфилҳои эҷодӣ», ки барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 5.3.6. Педагогикаи махсус пешниҳод гардидааст, дар сатҳи баланди илмӣ ба анҷом расида, ба талаботи бандҳои 31, 33, 34 ва 35-и “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ”, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28.08.2026 таҳти №591 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ буда, муаллифи он барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 5.3.6. Педагогикаи махсус сазовор мебошад.

Муқарризи расмӣ:
доктори илмҳои педагогӣ,
профессори кафедраи
фалсафа ва сиёсатшиносии
Донишгоҳи давлатии молия
ва иқтисоди Тоҷикистон Носиров Саъдулло Шукулоевич

Маълумот барои тамос:
734019. Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе,
маҳаллаи Испечак 1, М.5, хонаи 3, ҳуҷраи 10.
Тел.: +992 935311771; E-mail: nosirovl965@mail.ru

Имзои С. Носировро тасдиқ мекунам.

Сардори раёсати кадрҳо ва
корҳои махсуси ДДМИТ Мирҷамолов М.А.

РАЁСАТИ КАДРҲО ВА КОРҲОИ МАХСУС
УПРАВЛЕНИЕ КАДРОВ И СПЕЦИАЛЬНЫХ РАБОТ

Суроғаи ҳуқуқии муассиса:
734067. Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе,
кӯчаи Нахимов, 64/14. Тел.: (+992) 231-02-01
E-mail: tgfeu@tgfeu.tj

15.10.2026 с.